בבור ברשותו ר"ע סבר (א)בור ברשותו נמי חייב דכתיב [1]בעל הבור בבור דאית ליה בעלים קאמר רחמנא ור' ישמעאל סבר בעל התקלה אלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר"ע זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לתשלומין ורב יוסף אמר בבור ברה"י כולי עלמא לא פליגי דמחייב מאי טעמא בעל הבור אמר רחמנא בבור דאית ליה בעלים עסקינן כי פליגי בבור ברה"ר רבי ישמעאל סבר בור ברה"ר נמי חייב דכתיב כי יפתח וכי יכרה אם על פתיחה חייב על כרייה לא כ"ש אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו ור"ע הנהו מיצרך צריכי דאי כתב רחמנא כי יפתח הוה אמינא פותח הוא דסגי ליה בכסוי כורה לא סגי ליה בכסוי עד דטאים ליה ואי כתב רחמנא כי יכרה הוה אמינא כרייה הוא דבעי כסוי משום דעבד מעשה אבל פותח דלא עבד מעשה אימא כסוי נמי לא בעי קמ"ל ואלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר' ישמעאל זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לניזקין מיתיבי החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"י פטור ואף על פי שאינו רשאי לעשות כן לפי שאין עושין חלל תחת רה"ר החופר בורות שיחין ומערות ברשות היחיד ופתחו לרה"ר חייב והחופר בורות ברה"י הסמוכה לרשות הרבים כגון אלו החופרים לאושין פטור ור' יוסי בר' יהודה מחייב עד שיעשה מחיצה עשרה או עד שירחיק ממקום דריסת רגלי אדם וממקום דריסת רגלי בהמה ארבעה טפחים טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב הא מני בשלמא לרבה רישא ר' ישמעאל וסיפא ר"ע אלא לרב יוסף בשלמא סיפא דברי הכל אלא רישא מני לא רבי ישמעאל ולא ר"ע אמר לך רב יוסף כולה דברי הכל היא ורישא שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו אמר רב אשי השתא דאוקימתא לרב יוסף לדברי הכל לרבה נמי לא תוקמה כתנאי מדרישא ר' ישמעאל סיפא נמי ר' ישמעאל וטעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב כגון דארווח ארווחי לרה"ר מיתיבי החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרה"ר חייב ברה"י הסמוכה לרה"ר פטור בשלמא לרבה כולה ר' ישמעאל היא אלא לרב יוסף בשלמא רישא רבי ישמעאל אלא סיפא מני לא ר' ישמעאל ולא ר"ע אמר לך בחופר לאושין ודברי הכל: ת"ר חפר ופתח ומסר לרבים פטור חפר ופתח ולא מסר לרבים חייב וכן מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות שהיה חופר ופותח ומוסר לרבים וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה הלכה זו הלכה זו ותו לא אלא אימא אף הלכה זו: תנו רבנן מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה אמרו לה מי העלך אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו אמר רבי אחא אף על פי כן מת בנו בצמא שנאמר [2]וסביביו נשערה מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה ר' נחוניא אמר מהכא [3]אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו אמר ר' חנינא כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרו חייו שנאמר [4]הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב

ארך

בעל התקלה. ולעולם ברה"ר אבל ברשותו אע"פ שהפקיר פטור כדפרישית. האי דנקט ולא הפקיר בורו דאם הפקיר אף בורו הוה ליה בור ברה"ר: **ומאי זהו דר"ע.** בשלמא זהו דרבי ישמעאל למעוטי דר"ע אלא זהו דר"ע למעוטי מאי הא בור ברה"ר נמי אמור בתורה כדדרשינן: **לתשלומין.** בור דאית ליה בעלים נאמר אצל תשלומין כדכתיב בעל הבור ישלם ובור ברה"ר נאמר אצל הניזקין כדכתיב(ה) כי יפתח איש וכי יכרה ונפל שמה וגו' והכי קאמר ר"ע אמאי פטרת בבור ברשותו והלא זהו בור האמור בתורה אצל תשלומין: **הנהו מיצרך צריכי.** ולעולם ברשות היחיד והפקיר רשותו ולא בורו דהוה ליה ממונו שהזיק חייב משום דקרינן ביה בעל הבור אבל ברה"ר דלאו ממונו הוא פטור: **דטאים.** יסתום (ו)וימלא עפר: **ומאי זהו דר' ישמעאל.** הואיל ולדידיה תרווייהו כתיבי: **לנזקין.** בור ברה"ר פתח בו הכתוב תחלה כשדבר בנזקו ונפל שמה שור או חמור בור ברשות הרבים דבר בו הכתוב כי יפתח וכי יכרה ונפל. ואי קשיא מתני' מני רבה מוקי לה כר"ע דמחייב אתרווייהו ורב יוסף מוקי לה כר' ישמעאל: **פטור.** אם נפל דרך פיו שברשותו וקס"ד אפילו הפקיר רשותו פטור אבל אם נפתחה הקמירה שקמר וכסה ברה"ר חייב דהאי תנא סבר חיובא דבור ברה"ר הוא: **לאושין.** יסוד לחומת ביתו על פני כל רוחב הבית אצל רה"ר. וחבירו בספר עזרא (ד) ואושיא יחיטו ובגמרא נפל אשיתא (ברכות דף נו.): **פטור.** והיינו נמי כחופר בור ברשותו דאית ליה בעלים והפקיר רשותו דלא מצי למימר ליה מאי בעית ברשותי הכא נמי לא מצי למימר ליה למה הלכה בהמתך על שפתו דהא ברשות הרבים היא: **וטעמא דלאושין.** שדרך לעשות כן ואינו פושע: **הא לאו לאושין חייב.** אלמא בור ברשותו חייב וקשיא רישא לסיפא: **רישא.** דקתני בור ברשותו פטור ר' ישמעאל: **וסיפא.** דמיחייב דדייקינן הא לאו לאושין חייב ר"ע: **אלא לרב יוסף.** דאמר בור ברשותו דכולי עלמא חייב רישא דקתני פטור מני: **לא רשותו ולא בורו.** דא"ל ברשותאי מאי בעית. ואצטריך לאשמועי' דאע"ג דאינו רשאי לעשות כן דאין עושין חלל תחת רשות הרבים מיהו הואיל ולרשותו פתחו פטור: **דארווח בה ארווחי לרה"ר.** (א)דהוה ליה חופר בור ברה"ר והלכך טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב: **ברה"י הסמוכה לרה"ר.** (ב)כגון מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים דהוה ליה הפקיר רשותו פטור: **ומסר לרבים.** דאמר לבני עירו הבור זה שחפרתי צריך לכם לשתות מי גשמים המתכנסין שם וראויה לשתות בהמות מהן הרי הוא מסור לכם: **חופר שיחין.** לעולי רגלים בדרכים: **שעה ראשונה.** שעדיין היא ראויה להיות חיה בתוך המים: **אמר לכם שלום.** תעלה וכן שניה: **שלישית.** דהוה לה שהות שתצא נפשה אם ישנה שם: **אמר להן.** כבר עלתה ודאי כדאמרינן לקמן דפשיטא ליה דלא תמות שם: **וזכר של רחלים.** אילו של יצחק: **וזקן מנהיגו.** אברהם: **מצטער בו.** לחפור בורות ומערות לעולי רגלים: **עם סביביו.** צדיקים הדבקים בו: **נשערה מאד.** לשון חוט השערה: **ונורא על כל סביביו.** מטיל אימת משפטיו עליהם: **ותרן.** לעבור על כל פשעם: **יותרו חייו.** יופקרו חייו וגופו שמורה אל הבריות לחטוף:

ארך

בבור ברשותו. פי' בקונט' (ג) דקסבר [ר"י] דכי אפקרינא רשותאי לא ליחייב אלא בהזיקא אפקריניה משמע דרוצה לומר אם סמך הבור מתחילה לרה"ר חייב לכולי עלמא ואין משמע כן ועוד דבסמוך אמר הא לאו לאושין חייב ואוקמה רבה כר"ע אבל לרבי ישמעאל משמע דפטור וי"ל דהיינו טעמא משום דא"ל תורך ברשותי מאי בעי שלא היה לו להתקרב כל כך אצל רשותי שתפול בבור: **אמר** לך רב יוסף כולה דברי הכל היא. לאו דוקא כולה אלא רישא וסיפא דאקשי מינייהו אבל מציעתא דקתני ברה"י ופתחו לרשות הרבים חייב לא אתיא אלא כרבי ישמעאל: **כגון** דארווח ארווחי לרה"ר. והשתא כולה דברי הכל רישא כשלא הפקיר לא רשותו ולא בורו וסיפא דארווח ארווחי ומיהו רבי יוסי בר יהודה דבעי הרחקה לא מתוקמא כרבי ישמעאל: **דבר** שנצטער בו. וא"ת אכתי מנא ליה הא מת בנו בצמא וי"ל דמ"מ באותו דבר עצמו לא היה ראוי ליכשל בירושלמי (שקלים פ"ה הל"א ע"ש) מלאך בדמות רבי חנינא נזדמן לה:

ארך

מסורת הש"ס

א) [לעיל כח.], ב) [לעיל מט:, לקמן נא.], ג) גי' רש"ל אמות, ד) תוספתא פ"ו, ה) שקלים פ"ה ה"א יבמות קכא: [ע"ש], ו) [ביבמות ליתא חנינא], ז) עירובין כב. [ע"ש], ח) [שמות כא], ט) [עיין פרש"י לקמן נא: ד"ה טם].

◆

תורה אור השלם

1. בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ: שמות כא לד

2. יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל יֶחֱרַשׁ אֵשׁ לְפָנָיו תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעֲרָה מְאֹד: תהלים נ ג

3. אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו: תהלים פט ח

4. הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: דברים לב ד

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דארווח בה ארווחי לרה"ר כגון מקצה מקום מרשותו לרה"ר דהוה ליה חופר: (ב) ד"ה ברה"י הסמוכה לרשות הרבים דהוה ליה הפקיר כצ"ל ותיבות כגון מקלה וכו' נמחק: (ג) תוס' ד"ה בבור וכו' פי' בקונטרס לעיל דקסבר:

עין משפט נר מצוה

מא א ב מיי' פי"ג מהלכות נזקי ממון הלכה ב סמג עשין סח טוש"ע ח"מ סי' תי סעיף ו:

מב ג מיי' פי"ג שם הלכה כג סמג שם טוש"ע ח"מ סי' תח סעיף א וע"ש בהגה"ה:

מג ד ה טוש"ע ח"מ סי' תי סעיף ט:

מד ו מיי' שם הלכה כג סמג שם טור ש"ע שם סעיף ז וסימן תח סעיף א:

◆

מוסף רש"י

בעל התקלה. אף על פי שאין הבור שלו, שעשאו ברה"ר, עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו (שמות כא לד). **חופר שיחין.** לעולי רגלים ומים מתכנסין בהן והיו שותין הן ובהמתן (יבמות קכא:). **אמר להם שלום.** שעדיין יכולה לחיות, וכן בשניה, אבל בשלישית שאינה יכולה לחיות אמר להן עלתה לה, שידוע היה לו שלא תמות שם כדלקמן, דבר שהיה מתעסק בו אותו צדיק, אהיה, לא יכשל בו זרעו (שם). **זכר של רחלים.** זה אילו של יצחק, וזקן אחד מנהיגו. זה אברהם (שם). **נביא אתה.** לידע שלא תמות (שם). **מצטער בו.** בטורח עשייתו (שם. לגירסת: מתעסק בו). **אף על פי כן מת בנו.** של (ר') נחוניא, **בצמא.** שכך דרכו של מקום לדקדק עם החסידים (שם). **וסביביו נשערה.** לשון חוט השערה (שם). **עם סביביו.** עם צדיקים ההולכים אחריו (שם).